

АПАРАТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Головне науково-експертне управління

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-40-25, 255-45-01; факс: 255-41-86

№ 16/3-534/8550 (187145)

“10”

09

2018 р.

ВІСНОВОК

на проект Закону України «Про загальні засади та
принципи реалізації мовної політики в Україні»
(реєстр. № 8550 від 04.07.2018 р.)

У законопроекті пропонується визначити засади, завдання, цілі і принципи державної мовної політики України, статус та порядок використання мов у різних сферах державного та суспільного життя. Зокрема, передбачається, що «державна мовна політика в Україні має своїм завданням регулювання суспільних відносин у сфері всебічного розвитку і вживання української як державної» (ч. 1 ст. 2), «державна мовна політика України базується на визнанні та всебічному розвитку української мови як державної» (ч. 1ст. 5), «українська мова як державна мова обов'язково застосовується на всій території України при здійсненні повноважень органами законодавчої, виконавчої та судової влади, у міжнародних договорах, у навчальному процесі» (ч. 2 ст. 6), «держава відповідно до міжнародних норм і міждержавних угод сприяє розвитку української мови і культури за кордоном» (ст. 31). Крім цього, Прикінцевими положеннями законопроекту передбачається внесення змін до низки законодавчих актів, зокрема, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, законів України «Про нотаріат», «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», «Про вибори народних депутатів», «Про місцеві вибори».

Головне науково-експертне управління, проаналізувавши поданий законопроект, зауважує, що його зміст значною мірою повторює положення Закону України «Про засади державної мовної політики», який Рішенням Конституційного Суду України № 2-р/2018 від 28.02.2018 р. визнано неконституційним у зв'язку з порушенням процедури розгляду та ухвалення цього Закону. Тому управління вважає за необхідне частково повторити раніше висловленні зауваження та пропозиції, а також висловити нові, пов'язані зі змістом проекту.

1. На думку управління, назва законопроекту «Про загальні засади та принципи реалізації мовної політики в Україні» потребує відповідного уточнення, оскільки засади мовної політики прямо або опосередковано вже визначені у відповідних положеннях Конституції України (статті 1, 3, 8, 10, 11, 12, 21, 22, 53).

Зокрема, до конституційних положень, в яких визначені засади державної мовної політики, належать положення статей 10, 11, 53 Основного

Закону України, відповідно до яких: держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України; в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України; держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування; застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом (стаття 10); держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України (стаття 11); громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства (частина п'ята статті 53).

Необхідність уточнення назви законопроекту зумовлена також і тим, що коло суспільних відносин, які пропонується врегулювати в ньому, є значно ширшим, ніж це випливає із назви цього законопроекту. Свідченням цього є те, що законопроект не обмежується визначенням загальних зasad та принципів реалізації мовної політики в Україні, а містить спеціальні розділи (ІІ -VII), в яких визначається порядок застосування мов у відповідних сферах суспільного життя. Про такий характер законопроекту засвідчує також і зміст розділу XI «Прикінцеві положення», в якому пропонується внести зміни до відповідних положень кодексів та законів України не шляхом визначення особливостей застосування мов у відповідних сферах суспільного життя, а шляхом встановлення в них здебільшого бланкетних (відсильних) норм, згідно з якими застосування мов в Україні у відповідних сферах суспільного життя визначається Законом України «Про загальні засади та принципи реалізації мовної політики в Україні».

Тому, очевидно, назву цього законопроекту слід уточнити, виклавши її, наприклад, у такій редакції: «Закон України «Про мови» або «Закон України «Про порядок застосування мов в Україні». Така назва більше відповідає змісту законопроекту, в якому пропонується врегулювати як загальні питання функціонування мов в Україні, так і особливості їх застосування у відповідних сферах суспільного життя. Принаїдно відзначимо, що такий підхід випливає зі змісту пункту 4 частини першої статті 92 Конституції України, згідно з яким виключно законами України встановлюється «порядок застосування мов».

2. Викликає зауваження понятійно-термінологічний апарат законопроекту, який також не повною мірою відповідає термінології Конституції та інших законів України.

Так, в Основному Законі вживаються такі терміни, як «державна мова», «мови національних меншин», «мовна самобутність», «рідна мова», тоді як у законопроекті – «мовна група», «регіональна мова або мова меншин», «регіональна мовна група», «мовна меншина», «мовне самовизначення», «двомовність», «багатомовність», «мова, що традиційно використовується в межах певної території держави», «мовні уподобання» тощо.

Певний сумнів викликає вживання терміну «право мовного самовизначення» (стаття 3 проекту). Адже міжнародно-правові акти, якими визначаються стандарти захисту прав людини, включаючи рамкову Конвенцію Ради Європи про захист національних меншин та Європейську хартію регіональних мов або мов меншин, не встановлюють права вільного мовного самовизначення. Це право також не застосовується у європейських державах.

3. Викладені у статті 5 проекту цілі та принципи здійснення державної мовної політики в Україні мають дещо абстрактний та декларативний характер і не завжди відповідають правознавчому розумінню цих понять. До таких слід віднести так званий принцип «поважання меж території розповсюдження регіональних, місцевих мов або мов меншин з метою забезпечення того, щоб існуючий або новий адміністративно-територій устрій не створював перешкод їх розвитку» (пункт 8 частини 2 статті 5). При цьому виникає непорозуміння з приводу того, у який спосіб адміністративно-територіальний устрій може чинити перешкоди у розвитку регіональних мов.

Те ж саме стосується й принципу та терміну «плюрилігвізму» (пункт 9 частини 2 статті 5). До того ж, володіння чи вивчення кількох мов позначається терміном «плюрилінгвізм» (від латинського слова *lingua*, що в перекладі означає мова).

4. У статті 6 проекту, якою визначається статус української мови у різних сферах суспільного життя, на думку управління, необхідно було б ширше розкрити зміст державно-правового регулювання у сфері застосування української мови. У зв'язку з цим доцільним було б застосування бланкетної норми у вигляді посилання на Конституцію України, яка у частині 1 статті 10 встановлює статус української мови як державної. Крім того, доцільно було б визначити державні гарантії всеобщого розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя нашої держави. З огляду на вище означене, вбачається зайвою частина 3 статті 6 проекту, відповідно до якої «обов'язковість застосування державної мови чи сприяння її використанню у тій чи іншій сфері суспільного життя не повинні тлумачитися як заперечення або примененіння права на користування регіональними, місцевими мовами або мовами меншин у відповідній сфері та на територіях поширення».

5. У частині другій статті 7 проекту пропонується визначити перелік регіональних мов або мов меншин, до яких застосовуються положення Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. Однак перелік таких мов вже визначений у п. 2 Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин». При цьому слід звернути увагу на невідповідність переліку мов, визначених цим Законом (13 мов) переліку мов, що міститься у законопроекті (18 мов).

Недосконалім, на думку управління, виглядає запропонований у проекті механізм визнання мов регіональними або мовами меншин та застосування до них відповідних заходів (частини третя – сьома статті 7 проекту). Передбачені проектом 10-відсотків і більше кількості її

населення для прийняття відповідними місцевими радами рішення про визнання мови регіональною і використання її на відповідній території, на думку управління, вбачається довільною. До того ж міжнародно-правові акти такого критерію визнання мови регіональною не містять. Зокрема, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин не пов'язує визнання мови регіональною з певним відсотком представників національних меншин у загальному складі населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Нею передбачається здійснення охоронних і заохочувальних заходів, спрямованих на забезпечення використання регіональних мов, і в жодному разі не передбачається прийняття органами місцевого самоврядування спеціальних рішень про визначення територій використання регіональних мов. Хартія орієнтует органи публічної влади не на визнання тієї чи іншої мови регіональною, а на охорону «історичних регіональних мов або мов меншин Європи, деякі з яких знаходяться під загрозою відмирання», створення умов для їх захисту і використання з метою збереження та розвитку культурного багатства і традицій Європи. Так, відповідно до підпунктів «а (iii)», «b (iv)», «c (iv)», «d (iv)», «e (iii)», «f (iii)», «g», «h», «i» пункту 1 та пункту 2 статті 8 Хартії Україна у сфері освіти зобов'язалася, в межах території, на якій такі мови використовуються, відповідно до стану кожної з таких мов і без шкоди для викладання офіційної мови (мов) держави застосовувати один із заходів, передбачених у зазначених вище підпунктах (зокрема, передбачити можливість надання суттєвої частини дошкільної, початкової, середньої, професійно-технічної освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин чи їх викладання як складову навчальної програми), принаймні, до тих дітей чи учнів, які самі, або у відповідних випадках сім'ї яких цього бажають і кількість яких вважається для цього достатньою.

На думку управління, запропонована проектом 10-відсоткова чисельність носіїв регіональної мови для визнання на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць її регіональною може привести до непорозумінь та напруги на мовному ґрунті. Адже межі проживання національних меншин та поширення їх мов не завжди збігаються із межами адміністративно-територіальних одиниць. Необхідно враховувати й те, що у процесі практичного застосування запропонованих положень можливе виникнення ситуації, коли місцеві ради вищого рівня прийматимуть рішення стосовно вживання регіональних мов без наявності відповідних рішень місцевих рад нижчого рівня, що теж може привести до хаосу у сфері нормативно-правового забезпечення функціонування мов у межах тих чи інших адміністративно-територіальних одиниць.

6. Певні зауваження викликають положення ст. ст. 10, 11, 12 проекту, де йдеться про мову ведення засідань Верхової Ради України, мову актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, мову роботи, діловодства і документації органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

6.1. Оскільки питання мови актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, роботи, діловодства і документації регламентуються ст. ст. 11 та 12 проекту, на думку управління, немає потреби виокремлювати в спеціальну статтю питання мови ведення засідань Верховної Ради України (ст. 10 проекту), яка є одним із органів державної влади. Також вважаємо за доцільне акцентувати увагу, що питання мови ведення засідань Верховної Ради України має бути предметом регулювання Регламенту Верховної Ради України, зокрема, статті 2 «Місце проведення та мова ведення засідань Верховної Ради». Натомість у п. 3.25 розділу XI «Прикінцеві положення» проекту пропонується лише відкорегувати цю бланкетну норму, яка відсилає до ст. 10 відповідного Закону, проект якого подано, що насправді не створює відповідної правової бази для належного врегулювання питання мови ведення засідань Верховної Ради України.

6.2. Частиною першою ст. 11 проекту передбачається, що «акти вищих органів державної влади приймаються і офіційно публікуються державною мовою» (абз. 1). У разі необхідності місцеві органи державної влади, органи місцевого самоврядування забезпечують оприлюднення актів вищих органів державної влади регіональними мовами або мовами меншин (абз. 2).

Вважаємо за необхідне акцентувати увагу на вимогах ст. 10 Конституції України, а також позиції Конституційного Суду України, сформульованої ним у рішенні від 14.12.1999 р. № 10-рп/99 (справа про застосування української мови). Зокрема, відповідно до п. 1 резолютивної частини рішення положення ч. 1 ст. 10 Конституції України, за яким «державною мовою в Україні є українська мова», треба розуміти так, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (ч. 5 ст. 10 Конституції України). Крім того, звертаємо увагу й на те, що покладення на місцеві органи державної влади та органи місцевого самоврядування обов'язку у разі необхідності забезпечити оприлюднення актів вищих органів державної влади регіональними мовами або мовами меншин спричиняє ряд проблем.

По-перше, на практиці реалізація відповідної норми призведе до значних додаткових бюджетних видатків на переклад, а також публікацію цих актів різними мовами. Зокрема, відповідно до Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» № 802-IV від 15.05.2003 р. положення цієї Хартії застосовуються до 13-ти мов національних меншин України. Отже, можна дійти висновку, що акти вищих органів державної влади у разі необхідності мають бути офіційно оприлюднені крім державної ще не менш як 13-ма мовами. До того ж, покладення на місцеві органи влади обов'язку оприлюднення актів вищих органів державної влади регіональними мовами або мовами меншин на практиці не зможе бути реалізоване з огляду на фактичну неможливість забезпечення офіційного перекладу відповідних актів на регіональні мови

або мови меншин, а також автентичності такого перекладу. Питання офіційного перекладу нормативно-правових актів є справою державного, а не місцевого значення.

По-друге, формулювання «у разі необхідності», а також невизначеність компетенції місцевих органів (незрозуміло, це питання місцевих органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування) свідчить, що положення абз. 2 ч. 1 ст. 11 проекту не узгоджується з *принципом правової визначеності*, за яким право має бути належним чином доступним та передбачуваним за своєю дією та сформульованим з належною чіткістю, що дає можливість особам – у разі потреби – з належною правовою допомогою регулювати свою поведінку¹.

По-третє, звертаємо увагу на невідповідність ініційованої пропозиції вимогам Закону України «Про доступ до публічної інформації», згідно з яким розпорядники інформації (а ними вважаються також місцеві органи державної влади, органи місцевого самоврядування) зобов'язані оприлюднювати нормативно-правові акти, прийняті розпорядником (п. 2 ч. 1 ст. 15).

7. Статтею 14 проекту пропонується врегулювати питання стосовно мови документів про вибори та референдуми. На думку управління, більшість положень цієї статті повинні бути предметом регулювання виборчого та референдумного законодавства і не можуть регламентуватися відірвано від інших виборчих та референдумних процедур. Натомість пропоновані у Прикінцевих положеннях проекту зміни до ст. 56-4 Закону України «Про вибори Президента України», ст. 69 Закону України «Про вибори народних депутатів України», ст. 74 Закону України «Про місцеві вибори», що містять лише бланкетну норму, яка відсилає до ст. 14 Закону України «Про загальні засади та принципи реалізації мовної політики в Україні», не створюють відповідної правової бази для належного врегулювання питання мови документів про вибори та референдуми.

Зауважимо, що питання мови документації про вибори та референдуми, а також інші питання, пов’язані із застосуванням мови у виборчому процесі, частково вже врегульовані у законодавстві. Зокрема, відповідно до ст. 4 Закону України «Про Державний реєстр виборців» мовою ведення Реєстру є державна (українська) мова. Відповідно до ч. 9 ст. 74 Закону України «Про місцеві вибори» виборчі бюллетені друкуються державною мовою.

Крім того, виборче законодавство містить вимогу щодо володіння державною мовою для секретаря окружної та дільничної виборчих комісій на виборах Президента України (ч. 10 ст. 23, ч. 13 ст. 24 Закону України «Про вибори Президента України»). Відповідно до ч. 7 ст. 26 Закону України «Про вибори народних депутатів України» секретар окружної чи дільничної виборчої комісії повинен володіти державною мовою в обсязі, необхідному для ведення діловодства. Наведені норми можуть розглядатися як гарантії

¹ Metropolitan Church of Bessarabia and others v. Moldova. – 2001. – П. 108.

забезпечення ведення відповідної документації державною (українською) мовою.

Якщо метою запровадження новел, пропонованих ст. 14 проекту, а також змін до низки законів України («Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України», «Про місцеві вибори»), є забезпечення доступності для розуміння виборців документації (за мовою ознакою), то є сенс забезпечити переклад на регіональну мову (мови) двох документів: 1) бюллетенів для голосування на місцевих виборах (у межах території, на якій поширена регіональна мова); 2) інформаційних плакатів кандидатів на пост Президента України, у народні депутати України, кандидатів на місцевих виборах (з приводу інформаційних плакатів рішення повинна приймати ТВК за зверненнями відповідних суб'єктів). Проте у будь-якому разі відповідні норми повинні вміщуватися у виборчих законах і мати комплексний, а не фрагментарний характер. Крім того, необхідно враховувати й те, що переклад бюллетенів для голосування, інформаційних плакатів теж потребуватиме додаткових бюджетних коштів.

Також управління звертає увагу на відсутність правового регулювання питань організації та проведення всеукраїнського та місцевих референдумів. З огляду на наведене, управління вважає необхідним розробку та прийняття законодавчого акту у сфері проведення референдумів, в якому, окрім інших, має бути врегульовано також питання мови документації референдуму.

8. Певні зауваження викликають положення статей 16 та 17 проекту, якими пропонується врегулювати питання застосування мови у сфері судочинства, досудового розслідування та прокурорського нагляду. Адже вони не відповідають вимогам статті 10 Конституції України та вищезгаданого Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99 у справі про застосування української мови, де визначається, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади (законодавчої, виконавчої і судової). Тобто, за змістом відповідних положень Конституції України та рішення Конституційного Суду України органи судової влади при здійсненні правосуддя повинні користуватися виключно державною мовою – українською.

Слід звернути увагу й на те, що Україна, ратифікувавши у 2003 році вказану Хартію, не брала на себе зобов'язання, встановлені у підпунктах «а (i)», «б (i)» та «с (i)» пункту 1 статті 9 Хартії, передбачити у національному законодавстві з питань судочинства положення, згідно з яким суди на клопотання однієї із сторін процесу здійснювали б провадження регіональними мовами або мовами меншин.

Висловлені зауваження повною мірою стосуються і статті 17 проекту, якою пропонується врегулювати порядок застосування державної мови, регіональних мов, мов меншин, місцевих мов, інших мов при здійсненні досудового розслідування та прокурорського нагляду.

9. Запропоноване частиною 1 статті 22 проекту положення про «вільний вибір мови навчання...., при умові обов'язкового вивчення

державної мови в обсязі достатнім для інтеграції в українське суспільство», теж не узгоджується з рішенням Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р. № 10 рп/99 у справі про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України, яке встановлює, що українська мова є мовою навчального процесу, мовою навчання в дошкільних, загальних, середніх, професійно-технічних та вищих державних і комунальних навчальних закладах України.

До того ж прийняття цієї норми у запропонованій редакції може привести до її довільного тлумачення та ускладнень в процесі практичної реалізації. Натомість, вище згадане рішення Конституційного Суду України визначає, що у державних і комунальних навчальних закладах поряд з державною мовою відповідно до положень Конституції України, зокрема, частини 5 статті 53, та законів України в навчальному процесі можуть застосовуватися та вивчатися мови національних меншин.

Крім того, відповідно до Закону України «Про національні меншини в Україні» «держава гарантує всім національним меншинам права ... користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства» (стаття 6). З цією метою вона вживає заходів для підготовки педагогічних, культурно-просвітницьких та інших національних кадрів через мережу навчальних закладів (стаття 7).

Припис проекту, згідно з яким «держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування, насамперед англійської мови, в державних і комунальних закладах освіти» (абз. 2 ч. 14 ст. 22 проекту), може бути кваліфікований як такий, що створює умови для домінування англійської мови серед інших мов міжнародного спілкування (французька, іспанська, німецька тощо), а тому не кореспондується з ч. 4 ст. 10 Конституції України, відповідно до якої «держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування».

10. Певні зауваження викликають положення статті 23 проекту, яка присвячена регулюванню мовних питань у сфері науки. Так, у частині другій цієї статті зазначається, що «у періодичних наукових виданнях, які публікуються державною мовою, виклад окремих положень наукових результатів подається регіональними мовами або мовами меншин, іншими мовами». Однак при цьому не вказується, в яких випадках і якими «регіональними мовами або мовами меншин, іншими мовами» здійснюється виклад окремих положень наукових результатів.

11. Положення проекту, якими визначається порядок застосування мов при виготовленні копій фільмів іноземного виробництва та трансляції аудіовізуальних творів («виготовлення копій фільмів іноземного виробництва, які розповсюджуються для показу в кінотеатах, публічному комерційному відео і домашньому відео в Україні, здійснюється мовою оригіналу або із дублюванням або озвученням чи субтитруванням державною мовою...» (ч. 4 ст. 24 проекту), «трансляція аудіовізуальних творів здійснюється мовою оригіналу або із дублюванням, озвученням чи

субтитруванням державною мовою...» (ч. 4 ст. 26 проекту)), не узгоджуються з рішенням Конституційного Суду України №13-рп/207 від 20 грудня 2007 року (справа про розповсюдження іноземних фільмів), згідно з яким «іноземні фільми не підлягають розповсюдженню та демонструванню в Україні, якщо вони не дубльовані або не озвучені чи не субтитровані державною мовою» (п. 1).

12. Запропонована частиною 3 статті 26 проекту норма щодо встановлення на власний розсуд ведення мовлення або державною або так званими регіональними мовами не може вважатися слушною, оскільки порядок вживання мов аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації визначений статтею 10 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», відповідно до якої, зокрема: телерадіоорганізації здійснюють мовлення державною мовою; у загальному тижневому обсязі мовлення телерадіоорганізацій загальнонаціональної і регіональної категорій мовлення, які відповідно до ліцензій здійснюють ефірне та/або багатоканальне (цифрове) мовлення з використанням радіочастотного ресурсу, передачі та/або фільми, виконані державною мовою, мають становити не менше 75 відсотків загальної тривалості передач та/або фільмів (або їх частин) у кожному проміжку часу між 07.00 та 18.00 і між 18.00 та 22.00; у загальному тижневому обсязі мовлення телерадіоорганізацій місцевої категорії мовлення, які відповідно до ліцензій здійснюють ефірне та/або багатоканальне (цифрове) мовлення з використанням радіочастотного ресурсу, передачі та/або фільми, виконані державною мовою, мають становити не менше 60 відсотків загальної тривалості передач та/або фільмів (або їх частин) у кожному проміжку часу між 07.00 та 18.00 і між 18.00 та 22.00; телерадіоорганізації, які відповідно до ліцензії, виданої Національною радою, здійснюють мовлення мовами корінних народів України, незалежно від категорії мовлення забезпечують сумарний тижневий обсяг телемовлення державною мовою та мовами корінних народів України в обсязі не менше 75 відсотків, при цьому не менше 30 відсотків - державною мовою, та забезпечують сумарний тижневий обсяг радіомовлення державною мовою, у тому числі передач новин, інформаційно-аналітичних та розважальних передач (ведучими (дикторами) радіопередач), в обсязі не менше 30 відсотків.

Запропонований проектом порядок визначення мови друкованих засобів масової інформації та друкованої продукції, відповідно до якого вона визначається засновниками відповідно до установчих документів (частина шоста статті 26), не повною мірою узгоджується із Законом України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», де зазначається, що «друковані засоби масової інформації в Україні видаються державною мовою, а також іншими мовами» (стаття 4).

13. Певні непорозуміння виникають за змістом статті 33 проекту. По-перше, нею передбачається, що відповідальність за порушення цього Закону має наставати лише за двома видами юридичної відповідальності – адміністративної та кримінальної. Інші види юридичної відповідальності,

зокрема, такі як дисциплінарна або цивільна відповідальність, проектом взагалі не беруться до уваги; по-друге, за змістом цієї статті суб'єктами адміністративної та кримінальної відповідальності визначаються органи державної влади та органи місцевого самоврядування, що вбачається неприйнятним, оскільки відповідальність має персональний характер. По-третє, відповідно до вимог пункту 8 статті 90 Регламенту Верховної Ради, якщо для реалізації положень поданого законопроекту після його прийняття необхідні зміни до інших законів, такі зміни мають викладатися в розділі «Перехідні положення» цього законопроекту або в одночасно внесеному його ініціатором окремому законопроекті. При цьому, до законопроекту додається перелік законів та інших нормативних актів, прийняття або перегляд яких необхідно здійснити для реалізації положень законопроекту в разі його прийняття. У той же час Кодекс України про адміністративні правопорушення не містить ніяких положень про встановлення адміністративної відповідальності в разі порушення законодавства України про мови. Незважаючи на це, ніяких змін до цього Кодексу або до інших законів України, які встановлювали б адміністративну відповідальність за порушення мовного законодавства, у законопроекті не передбачено, чим порушуються вищенаведені вимоги Регламенту Верховної Ради України.

14. Зауваження техніко-юридичного характеру.

Викликає зауваження структура розділів IV, V та VIII проекту, кожен із яких всупереч правилам законодавчої техніки складається із однієї статті (відповідно статті 24, 25, 31), назви яких дослівно повторюють назви розділів. При цьому слід звернути увагу на те, що положення статті 31, відповідно до якого держава «сприяє навчанню громадян українського походження і навчальних закладах України» не належить до предмету регулювання цього Закону.

Окремі терміни і формулювання, використані у проекті, вбачаються неточними або недостатньо визначеними, що не дозволяє однозначно зрозуміти правові вимоги до суб'єктів відповідних правовідносин (наприклад: «мова є засобом комунікації ... що виправдовує здійснення різних охоронних і заохочувальних заходів» (абз. 12 ч. 1 ст. 1 проекту); «відносини ... інших сфер, що прямо не стосуються реалізації права громадянина на мовне самовизначення» (ч. 2 ст. 2 проекту); «сфери неофіційного спілкування та побутового обслуговування» (ч. 3 ст. 2 проекту); «кожен має право ... визнавати себе двомовним» (ч. 1 ст. 3 проекту); «пovажання меж території розповсюдження ... мов меншин» (п. 8 ч. 2 ст. 5 проекту); «батьків або осіб, які їх заміняють» (ч. 4 ст. 30 проекту); «органи судової влади забезпечують судовий захист виконання цього Закону» (ч. 3 ст. 32 проекту); «відповідні органи влади» (пп. 2.3 п. 2 розділу XI «Прикінцеві положення»).

Термінологія проекту потребує узгодження з термінологією чинного законодавства. Наприклад, у проекті використовуються поняття «органи державного управління» (абз. 2 ч. 1 ст. 1 проекту), «об'єднання громадян» (ч. 1 ст. 32 проекту), однак, у чинному законодавстві використовуються терміни

«органи державної влади», «органи місцевого самоврядування» (наприклад, Конституція України), «паспорт громадянина України», «паспортний документ іноземця» (Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану»), «громадські об'єднання» (Закон України «Про громадські об'єднання»).

Визначення терміну «державна мова - закріплена Конституцією України мова, вживання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства...» (ст. 1) не повною мірою узгоджується із сучасними конституційно-правовими реаліями, адже статус української мови як державної мови закріплений у Конституції України, яка є актом установчої влади народу і яка оперує термінами «органи державної влади та органи місцевого самоврядування», а не «органи державного управління та діловодства».

Узагальнюючий висновок: за результатами розгляду в першому читанні законопроект доцільно повернути суб'єкту права законодавчої ініціативи на доопрацювання.

**Перший заступник
керівника Головного управління**

С. Гудзинський

Вик.: К. Вербицький, І. Снігур